

OSMANLI KÜLTÜR MİRASIMIZ

TÂRİH-İ İSLÂM'DAN PARLAK BİR SAHİFE

—ALPARSLAN YAHUT AZMİNDE SEBAT—

HİLMİZÂDE İBRAHİM RİFAT

SADELEŞTİREN
SAFİNAZ PİŞKİN

Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife

– Alparslan Yahut Azminde Sebat –

Hilmizâde İbrahim Rıfat

Sadeleştiren

Safinaz Pişkin

Proje	:	Osmanlı Kùltür Mirasımız
Proje Genel Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Proje Editörü	:	Asım Sarıkaya
Kitap Adı	:	Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife – Alparslan Yahut Azminde Sebat –
Müellif	:	Hilmizâde İbrahim Rifat
Sadeleştiren	:	Safinaz Pişkin
Editör	:	Dr. Öğr. Üyesi Harun Özel
ISBN	:	978-605-74658-0-1
SAMER Yayınları	:	63
Proje Kitaplığı	:	10
Dizgi & Kapak	:	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2021

SADELEŐTİRENİN ÖNSÖZÜ

Anadolunun kapılarını Türklere ve Müslümanlara açan Malazgirt Meydan Savaşı, Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan ile Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes arasında gerçekleşen ve tarihin seyrini değiştiren önemli bir savaştır. Bu savaşta elde edilen zafer, İslâm Tarihi boyunca Müslümanlar arasında bir övgü meselesi olmuş ve bu büyük zaferle alakalı çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Sadeleştirme vesilesiyle ele alınan bu eser de Malazgirt Savaşı'nın başkahramanı ve İslâm Tarihinin en büyük hükümdarlarından biri olan Sultan Alparslan hakkında yazılmıştır.

Çalışmanın yazarı Hilmizâde İbrahim Rıfat'ın hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Seydi Vakkas Toprak, sadeleştirdiğimiz eserle ilgili yayınladığı bildirisinde İbrahim Rıfat hakkında şunları söylemektedir, "İkinci Meřrutiyet döneminde rüştiye seviyesinde eğitim veren Kenzül-Maarif Mektebi'nde bir dönem müdürlük yaptığını öğrendiğimiz müellif, diğer eserlerinde olduğu gibi Sultan Alparslan hakkındaki eserinde de faydalandığı kaynakları belirtmemiştir."¹ İlyas Kayaokay: Seydi Vakkas Toprak, bu bilgiye kuvvetle muhtemel, İbrahim Rıfat'ın *Selâhaddîn-i Eyyûbî* (İstanbul, 1326) adlı eserinin dördüncü sayfasından ulaşmıştır." diyerek Toprak'ın kaynağını göstermiştir. Ayrıca Kayaokay,

¹ Toprak, Seydi Vakkas, "Târîh-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife: Alparslan", Malazgirt Meydan Muharebesi ve Sultan Alparslan Uluslararası Sempozyumu 26-28 Nisan 2018/Muş, Basılmamış Bildiri Metni, 25.

İbrahim Rıfat'ın tanınmış bir sima olmadığını, dolayısıyla hayatıyla ilgili bilgilerin çalışmalarında yer verdikleriyle sınırlı olduğunu belirtmiştir.²

Hilmizâde İbrahim Rıfat'a ait kitaplar, Toprak ve Kayaokay'ın çalışmalarında kaydettiklerine göre şöyledir:

Hazret-i Ali ve Muâviye Sıffin Vak'ası, İstanbul 1326,

Hazret-i Ömer ve Adaleti, İstanbul 1326,

Hz. Ali ve Cemel Vak'ası, İstanbul 1327,

Hz. Hüseyin (ra) ve Vaka-i Dilsûz-ı Kerbelâ, İstanbul 1326,³

Hz. Osman ve Şehadeti, İstanbul 1326,

Menâkıb-ı Hazret-i İmâm Şâfiî Yâhud Bir Hatıra, İstanbul 1318,

Meşâhîr-i Ashâb-ı Güzîn ve Terâcim-i Ahvâl-ı Fukaha, İstanbul 1324,⁴

Ömer b. Abdülazîz Yâhud Padişah Böyle Olmalı, İstanbul 1327,

Selâhaddîn-i Eyyûbî ve Esasü'l-Ahlak, İstanbul 1326,

Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife: Hâlid b. Velîd (ra) Yâhud Seyfi Sârim-i İlâhî, İstanbul 1319,⁵

Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife: Sa'd bin Ebi Vakkas, İstanbul 1317.⁶

Sadeleştirme suretiyle yayına hazırlanan bu eserin esas adı *Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife: Alparslan Yahut Azminde Sebat'*tır. Eser, İfade ve Alparslan b. Davud şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. İfade kısmının eserin giriş bölümünü meydana getirdiği söylenebilir. Bu bölümde Sultan Alparslan tanıtılmış, büyüklüğü ve meziyetleri aktarılmış olmasına rağmen kendi döneminde yeterince değer görmediği dile getirilmiştir. Ayrıca Sultan

² Kayaokay, İlyas, "Mensur Bir Maktel-i Hüseyin: Hilmî-Zâde İbrâhim Rıfat'ın "Vak'a-i Dil-Sûzî Kerbelâ'sı", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 2019, VI (I), 52.

³ Bu eser İlyas Kayaokay tarafından latinize edilip, tanıtımı yapılmıştır.

⁴ Bu kitap "Meşhur Ashab ve Fukaha (Hal Tercemeleriyle), İstanbul 1968" ismiyle Ramazan Yıldız tarafından yayınlanmıştır.

⁵ Bu kitabın başlığında "Zeyl-i Ebû Ubeyde b. Cerrâh" yazmakta olup başka bir kitap olarak Seydi Vakkas Toprak tarafından eserler arasında zikredilmiştir.

⁶ Külekçi, Cahit, "Hilmî-zâde İbrahim Rıfat'ın Sa'd B. Ebî Vakkas İsimli Risâlesi", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2017, 10 (20), 253-275.

Alparslan'ın fetihleri, asla nefsi duygular ve mal- mülk gibi dünyevî amaçlar için değil aksine Allah'ın dininin ve tevhid inancının yüceltilip yaygınlaştırılması gibi daha yüce gayeler için gerçekleştirdiğine işaret edilmiştir.

İkinci bölümde ise Selçuklu Devleti'nin temelini atan Selçuk Bey, devleti kuran ve bağımsızlık ilan eden Ertuğrul (Tuğrul) Bey ve Alparslan'ın babası Davud (Çağrı) Bey'den söz edilmiştir. Selçuk Bey'in Buhara'ya gitmesinden ve İslâmiyet'i kabul etmesinden başlanılarak Sultan Alparslan'ın vefatına kadarki süreçte Selçuklu Devleti'nin geçirdiği önemli gelişmelerden bahsedilmiştir. Ertuğrul Bey'in bağımsızlık ilanı, Horasan ve Nişabur'u fethetmesiyle devletin sınırlarının genişletilmesi anlatılmıştır.

Alparslan'ın tahta gelişi ve devletin sınırlarını Azerbaycan, Gürcistan ve Halep'e kadar genişlettiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca Malazgirt Zaferi ve Rum kralı Romanus ile Sultan Alparslan arasında geçen diyaloglara yer verilmiştir. Son olarak Alparslan Bey'in nasıl öldürüldüğü aktarılmıştır.

Hilmizâde İbrahim Rıfat'ın eseri sadeleştirilirken 1327 yılındaki baskısı temel alınmış ve mümkün mertebe asıl metne sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Son Dönem Osmanlı İlmî Müktesebatını Günümüze Taşıma Projesi" kapsamında bize de sorumluluk veren başta SAMER Yayınları ve proje yürütücüleri sayın hocam Doç. Dr. Feyza Betül Köse ve Arş. Gör. Asım Sarıkaya'ya, çalışmanın editörlüğünü üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Harun Özel Hocama ve bu süreçte yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Ahmet Pişkin'e teşekkürü borç bilirim.

Safinaz Pişkin
Kahramanmaraş-2021

– İFÂDE –

Şu insanlık âleminde büyüklüğüne işaret edilecek ve hayranlık uyandıracak zatlar olduğu gibi, sebep olduğu haksızlık ve felaketlerle, zihinlere korku salan adamlar da insanlık tarihini meşgul etmiştir. Gerçi, dünyanın bir tarafında son derece güzel kabul edilen bir davranış diğer tarafında ağır bir suç sayılabilir. Ancak tarafsız olarak düşünülür ve işin aslına bakılacak olursa, hangisinin övgüye değer ve hangisinin suç olduğu ortaya çıkacaktır.

Mesela savaşta, birini öldürenin bu davranışı büyük bir kahramanlık kabul edilirken normal hayatta kendi şahsından dolayı birini öldüren kişi katil sayılmaktadır. Hâlbuki hakikatte ikisi de katildir. Mesela Büyük İskender, büyük bir adammış, acaba ne yapmış da büyük olmuş? Bol bol adam kesmiş, kadınları kocasız bırakmış, nice ana ve babaları ağlatmış, masumları sızlatmış, insanlığın huzur ve rahatını kökünden sarsmıştır. Bu minvaldeki diğer büyükleri de buna kıyas ediniz. Esâsen büyük, dünyanın düzen ve saadeti için çabalayan, insanların ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eden, fitraten haksızlık ve zulme uğramış, talihsiz kimselerin geçim rahatlığı ve bolluğu için çalışan kimselerdir. İşte kahramanlıklarla dolu hayat hikâyesini yazacağımız Alparslan'ın büyüklüğü, kabul edilmeye değer şahsiyetlerdendir.

Filvâkî Alparslan, bir zamanlar kılıcıyla Allah yolunda çarpışarak Asya'nın bir kısmını altüst etti. Temiz toprak zemini kanlara boyadı ve hemcinsini yerlere serdi. Fakat onun bu mücadelesi; krallığını genişletme ve mallarını artırma gibi nefsanî amaçlar için değildi. Her biri dünya sahnesinde binlerce insanı tutsak etmiş, despot tutumlarını kabul ettirme yolunda zayıf ve çaresiz insanlara her türlü haksızlığı reva görmüş zorba yöneticileri, insanlık dairesine sokma gibi yüce bir düşünceye dayanıyordu.

Bir milletin büyük düşünceler ve faydalı duygular kazanması, geçmişteki bu gibi ibretlik gerçek olayları nazarı dikkate almasıyla mümkündür. Avrupa'da böyle şahsiyetleri anmak için heykeller dikilir, hakkında kitaplar yazılır. Bu kitaplardan yüz binlerce nüsha satılır, hayatı büyük bir zevkle okunur. Bizde ise merak edenler bile azdır. Gerçekten de Alparslan, insanlık tarihinde ender rastlanan bir kahraman, halk hizmetkârı, ilim taraftarı, yüce vicdanlı, çok gayretli ve eşsiz bir padişahı.

– ALPARSLAN B. DAVUD –

[Alparslan b. Davud Bey], hicri dördüncü asrın başlarında İsfahan'da Selçuklu Devleti'nin temelini atan hükümdarların en başında gelen meşhur bir kahramandır.

Sultan Alparslan tahta oturduğu zaman tek düşüncesi, Asya'da güven ve huzuru sağlama, ülkesini medeniyette ilerletme ve insanlar arasında birlik ve kardeşliği temin etmektir. Yanında güçlü ile zayıf eşitti. Kendi can düşmanı padişah ve imparatorları hükmü altına aldığı vakit, hepsini bir anda yok etme kudretine sahip iken genellikle affederdi.

Maveraünnehir, Kûfe, Basra ve bunların dışında diğer büyük bölgeler hükmü altındaydı. Yiğitlik ve cesareti sayesinde Gürcistan kralı ve hatta Rum imparatoru Romanos'a kılıcı önünde baş eğdirdi.

Alparslan hicri 420 senesinde dünyaya geldi. Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan amcası Rüküddevle Ertuğrul Bey, hicri 432 yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde, Alparslan henüz 12 yaşında küçük bir çocuktur.

Her ne kadar Ertuğrul Bey, Selçuklu Devleti'nin kurucusu kabul edilse de devletin temelini atan Selçuk Bey'dir. Selçuk Bey'in babası Türkistan'ın önde gelen ailelerinden birine mensup olan Dukak Bey'dir. Türkistan Kralı ile arası bozulan Dukak Bey, hicri 350 senesinde aşiretiyle beraber Buhara'ya

göç etti. Akabinde de müslüman oldu. Bazı savaşlarda Samani Devleti'ne yardım ederdi. Yüz yedi sene yaşadı.

Vefatından sonra oğullarından Mikail, aşiretin başına geçse de çok geçmeden bir savaş esnasında öldürüldü. Bunun üzerine oğulları Tuğrul Muhammed Bey ve Çağrı Davud Bey, işleri birlikte idare etmeye başladılar. Bunlardan Davud Bey, Alparslan'ın babasıydı. Bu iki kardeş de aşiretleriyle birlikte başta Buhara olmak üzere çeşitli yerlere göç ederlerdi. Fakat hiçbir hükümet kendilerine tahammül edemez, bu nedenle de birçok yerde saldırılara maruz kalırlardı.

Ertuğrul Bey düşündü taşındı. Böyle rasgele kişilerin baskısı altında bir sığıntı gibi yaşamaktansa bağımsız bir devlet kurmaya karar verdi. Silahına davrandı, düşman askerlerini perişan ederek, zenginliği ve mâmur bir şehir olmasıyla ünlü olan Nişâbur'u ele geçirdi. 431'de de Horasan'ı fethetti ve adına hutbe okuttu. Bundan sonra bütün gayretini topraklarını genişletmeye adadı ve birçok yeri zapt eyledi. Şan ve şöhreti, her tarafa yayıldı.

Kardeşi İbrahim Yınal'ın, Bilâd-ı Rûm'a ve Trabzon önlerine gerçekleştirdiği şanlı akınları ve yıldırım gibi cesâreti düşmanları nezdinde ününü yaydı. Fakat Ertuğrul Bey ile İbrahim arasında büyük fesatlar çıktı. Bu fesatlar, adeta bu yeni devleti sarsıntıya uğrattı. Ertuğrul Bey, kardeşinin isyanını haber alınca bir grup asker hazırlayıp üzerine doğru hareket etti. İbrahim, Sirâc Kalesi'ne kapanmış, düşmanın gelmesini bekliyordu. Ertuğrul Bey, ilk saldırıda kaleyi ele geçirdi ve İbrahim'i esir aldı. Bu arada imparator, daha önce Ruslarla yapılan bir savaşta esir düşmüş bir generalin salıverilmesini istedi. Ertuğrul Bey, Emevî kahramanlarından Mesleme b. Abdülmelik'in Galata'da inşa ettirdiği Arap Camii'nin restorasyonu ve adına hutbe okunması şartıyla imparatorun bu isteğini kabul etti. Böylece namı, Kostantiniye'de de anılmaya başladı.

Hicrî 443 yılında Isfahan'ı aldı ve burayı başkent edindi. 446 yılında ise, sırasıyla Azerbaycan, Arrân ve Şirvan hükümdarlarını yönetimine boyun eğdirdi. Mekke'nin yollarını bahane ederek Irak'a gitti fakat asıl amacı Bağ-

dat'ı ele geçirmektir. Halife, Ertuğrul Bey'in bu hilesini anlamış olmasına rağmen hiçbir zorluk çıkarmadan onun ordusuyla Bağdat'a girmesine izin verdi. Birkaç gün sonra bir askerle halktan biri arasında çıkan küçük bir anlaşmazlık büyük bir tehlikenin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bağdatlılar orduya saldırınca, iki taraf gırtlak gırtlığa çetin bir kavgaya tutuştu. Kavganın sonunda Bağdatlılar mağlup oldu. Ertuğrul Bey de bu olayı bahane göstererek Bağdat'ı ele geçirdi. Yaklaşık 13 ay Bağdat'ta kalan Ertuğrul Bey, kıtlığın baş göstermesiyle burada ikametinin faydalı olmayacağını anladı ve Musul'a gitti.

Bu arada Ertuğrul Bey, cesaret ve yiğitliği dillere destan olan Alparslan'ı Horasan'a vali tayin etti. Alparslan'ın hal ve hareketlerine bakanlar ilerde meşhur bir kahraman olacağına kanaat ettiler. Maiyetinde bulunan İslam vezirlerinden meşhur siyasetçi Nizamülmülk gibi bir dâhiden faydalı bilgiler alırdı.

[Ertuğrul Bey,] İbrahim Yınal'ın bu kadar gördüğü lütuflara karşı minnettar olacağını düşünürken, o isyan etti. O da bu mücadelede İbrahim'i mağlup etti ve yayın kirisiyle onu boğdurdu. Bu olay bertaraf edildikten sonra Ertuğrul Bey, Rey üzerinden saltanat merkezine doğru giderken 455 yılında Rey şehrinde vefat etti. Selçuklu Devleti'nin temelini atan Ertuğrul Bey, yerine Alparslan'ı veliaht tayin etmek istiyordu. Birkaç muhalif buna karşı çıktığı için mecburen veliaht olarak Süleyman b. Çağrı'yı tayin etti. Oysa emirlerin ve vezirlerin tamamı Alparslan'a hayrandı. Gizlice Horasan'a mektup göndererek Alparslan'ı yanlarına çağırdılar ve hemen kendisine biat ettiler. Alparslan, Adudüddeve lakabıyla 456 senesinde padişahlık tahtına oturdu. O esnada ortalık karma karışıktı. Çünkü Ertuğrul Bey'in hayatta iken itaati altına aldığı hükümdar ve topluluklar onun vefatından sonra bağımsızlık iddiasıyla isyan etmişlerdi. Bunlardan Kutalmış b. İsrail, Irak Selçuklarını yok etme düşüncesiyle tam donanımlı birkaç ordu toplayarak saldırılara başladı. Bu korkunç karışıklıkları gören Alparslan, fitraten metânetli bir kahraman olduğundan en ufak bir telaşe kapılmadı.

Ordularını hazırlamaya ve içte yönetimi altındaki şehirlerin tanzimine gayret ediyordu. Nizamülmülk'ü veziriazam tayin etti. Kendi düzenini kurduktan sonra Nizamülmülk'ü yanına alarak ilk iş olarak en fazla zarar veren Kutalmış'ı bitirmek üzere harekete geçti. Pek çok yeri zapt eden Kutalmış, çölde bir yeri ordugâh edinmiş ve çölün kenarından akan nehrin yatağını değiştirmek suretiyle nehri bir daire şeklinde akıttırarak; karargâhının etrafını geçilmesi imkânsız bir bataklık haline getirmişti. Alparslan buraya ulaşınca olağanüstü bir çaba ile bataklıkları kuruttu. Akabinde nehri eski yatağına döndürür döndürmez saldırılara başladı. Neye uğradığını bilmeyen Kutalmış, karşılık vermeye çalışsa da askerleri perişan oldu, kendisi de gözlerden kayboldu. Ölülerin defnine başlandığı sırada cesedini buldular. Hiçbir yerinde yara yoktu. Şiddetli korkusundan dolayı inme sonucu öldüğü anlaşıldı.

Kutalmış'ın Selçuklara karşı aşırı derecede kin ve düşmanlığı vardı. Düşmanı da olsa böyle düzenli bir ordusu olan Kutalmış'ın ölümü, kadirşinas biri olan Alparslan'ın üzülmesine sebep oldu.

Bu büyük zafer, diğer bozguncular için etkileyici bir ibret vesilesi oldu. İsyancıların her biri tekrar itaat dairesine girdi. Ancak Gürcistan emirleri isyanlarında direnmeye devam ettiler. Devrinde dengi olmayan bu büyük savaşçı, Azerbaycan tarafına yönelmeye karar verdi. Alparslan'ın bir yanardağ misali korku salarak geldiğini haber alan hükümdar Alparslan'ı karşılayarak kendi isteğiyle bütün kale ve beldelerin anahtarlarını takdim etmek zorunda kaldı. Hepsinin suçları affedilip olabildiğince güler yüz gösterildi. Valiliklerinde kalmak şartıyla, şehirlerini tamamen kendi devletine bağladı.

Kendi ve hükümdarların askerlerini ikiye böldü. Bölüğün birini oğlu ile Gürcistan'a yolladı, Nizamülmülk'ü de bu bölüğe kumandan tayin etti. Kendisi de diğer bölüğü maiyetine alarak yola çıktı.

Öte yandan Gürcistan İmparatoru düzenli ve güçlü ordusuyla sağlam mevkiileri tutarak savaşa hazır hale gelmişti. Ne vakit ki, Sultan Alparslan'ın oğlu Melikşah'ın ordusuyla imparatorun askeri karşılaştı. İki taraf var gü-

cüyle birbirine saldırdı. Gürcüler kalabalıktı, hangi tarafın mağlup olacağı belirsizdi. Melikşah'ın en son aslanca yaptığı hamleyle Hristiyanlar tamamen dağıldı, Müslümanlar pek çok kaleyi ele geçirdi.

Melikşah ve Nizamülmülk, zaferle asıl ordugâha döndüklerinde ise Alparslan, Gürcistan'ın hükümet merkezi olan Ani'ye doğru harekete geçti. Zaten Alparslan, düşman tarafına bakan cephenin gerisinde hazır bir şekilde bekliyordu.

Ani, o devrin savaş aletleriyle yıkılamayacak kadar sağlamdı. Aras nehriyle diğer bir nehrin ortasındaydı. İçerisinde yüz binlerce nüfusu vardı. Çevre yerlerden insanlar peyderpey Hristiyanların yardımına gelmekte idi. Yaklaşık beş yüz bin asker toplandı. Savaş meydanı adeta mahşeri andırıyordu. Alparslan hemen kaleyi kuşatmak istedi ancak nehrin genişliği sebebiyle kaleyi tamamen kuşatma mümkün olmadı. Boş yere vakit kaybetmek-tense saldırıya geçme uygun görüldü.

Şanı büyük Alparslan Gazi, askerlerini bir yere topladı ve şu etkili konuşmayı yaptı: Askerler!

Sizin gibi kahraman askerlerin hükümdarı olmaktan gurur duyuyorum. Tahta ilk oturduğumda memleketin her tarafını kaplayan fitne ve fesat bututlarını yiğit bir şekilde kılıçlarınızla def ederek vatanı muhafaza ettiniz.

Bugün İslâm âlemi karşımızdaki düşmana cihat kılıcını göstermeyi bekliyor. O halde bugün hem yurdumuzu hakkıyla muhafaza etme, hem de Allah'ın dininin ve tevhid inancının yüceltilip yaygınlaştırılması gibi iki kutsal hizmeti yerine getirmiş olacaksınız. Düşmanımız sayıca bizden fazladır. Fakat ben onların sizin şanlı hücumlarınıza dayanamayacaklarını biliyorum. Onlar vatanlarını değil hayatlarını kurtarmaktan başka bir şey düşünmeyen bir takım korkaklardır.

Siz hayatın ödünç ve fâni olduğunu, asıl şerefin haysiyeti muhafaza etmekte olduğunu bilen arslanlarsınız. İşte bu padişahınız bundan sonraki

adımını harp meydanına atıyor, dinini ve vatanını seven benim arkamdan gelsin!

Bu etkileyici konuşmadan sonra galeyana gelen mücahitler, korkusuzca Ani kalesine hücum ettiler. Hristiyanlar kaleyi olağanüstü bir şekilde günlerce savunsalar da sonunda mağlup ve perişan oldular.

Böylece Ani Kalesi önünde birbirlerinin kanına susamış olan altı yüz bin kişilik iki büyük ordu çarpıştı. Bu hadise dünyanın en şiddetli savaşlarından bir sayılsa yeridir. Son derece kanlı geçen bu savaşta Müslümanlar kalenin önüne geldiklerinde ceset yığınyından dolayı saatlerce geçemediler. Savaştan sonra Gürcistan imparatoru içerlere doğru firar etti. Başka bir kuvvet tedarik edememesi için Alparslan arkasından iki bölük gönderdi.

Birçok yer ele geçirildi. İmparator, Sultan Alparslan'a bağlılığını arz etmenin dışında bir kurtuluş yolu olmadığını anladı. Bu esnada Gürcistan'ın tamamı Selçuklu topraklarına katılmış oldu. Alparslan Gürcistan'ı altı vilâyete böldü ve her birine dirayetli valiler atadı.

Alparslan'ın cesurca saldırıları her tarafa yayıldı. Adeta etrafa korku saldı. Hükümdarların tamamı acele bir şekilde bağlılıklarını yenilediklerini gösterdiler. Hatta Türkistan ve Gazne padişahları, akrabalık şerefiyle övmek için kızlarını Alparslan'ın oğlu ile evlendirmek istediler. Bu evlilikle birlikte âdeta bir İslâm birliği ortaya çıktı.

Alparslan neşe dolu bu düğünden sonra 556 senesinde Ceyhun Nehri'ni geçerek Cend Kalesi'ne saldırdı. Cend hükümdarı hemen itaatine girdi. Hârizm bölgesinin asayişini sağladıktan sonra hükümet yapısını güçlendirmek için içte reformlar yapmaya önem verdi. 548 yılında Melikşâh'ı veliaht tayin etti. Halkın saadetini hiçbir zaman göz ardı etmediğinden bazı valileri değiştirdi. Bu sırada kargaşa çıkaranların başında gelen ve daha önce affedilen Kirman hükümdarı Karaarslan yeniden isyan etti. Alparslan, insanca davranmasına karşın onun isyan ettiğini haber alınca hemen bir bölük askeri ile Kirman üzerine yürüdü.

Yolda karşılaştığı bir grup Kirman ordusunu şiddetli bir saldırı ile perişan ettikten sonra hızlı bir şekilde istenilen hedefe ulaştı. Hasmını beklenmedik bir anda Ciruft Kalesi'nde kuşatmaya aldı. Karaarslan, ummadığı bir anda saldırıya yakalandığını gördü. Üstüne bir de güvendiği ordusunun darmadağın olduğu haberini alınca şaşırıldı kaldı. Pişmanlık ve mahcubiyetini izhar ederek af talep etti. En sonunda bizzat kendisi kaleden çıkarak ulu padişahın ayaklarına kapandı.

Yüce ahlâk ve tertemiz bir vicdâna sahip olan Alparslan, Karaarslan'ın ikinci suçunu da af etmesinin dışında kızına çeyiz olmak üzere birtakım mücevher ve yüz bin altın ihsan etti.

Kirman'dan Fars'a ve oradan İsfahan'a döndü. Padişahın nam ve gücünün cihanın dört bir yanına korku saldığını duyan Şerif Muhammed b. Haşim, kendi nüfuz ve ticaretine müsaade almak için menfaati icabı Fatımiye halifeleri adına okunan hutbeyi Abbasilerin ve Alparslan'ın adına okutmaya başladı. Her tarafta dost arayan Alparslan, bu müjdeli haberi duyduğunda Şerif'in gösterdiği bu teveccühten son derece memnun oldu. Hoşnutluğunu göstermek için Şerif'e değerli hediyeler gönderdi. Arabistan bölgesinin çoğu idaresi altına girmiş olmasına rağmen Halep ve civarı henüz itaat belirtisi göstermemişti. Alparslan bu mâmur şehri ele geçirme düşüncesiyle İsfahan'dan hareket etti. Halep halkı korkularından Alparslan'ı karşılayıp ona bağlılıklarını ilan ettiler. O da Halep'ten ayrılarak Azerbaycan'a doğru yola çıktı. O sırada Rum imparatoru Ermanus (Romanos Diogenes) Sultan Alparslan'dan intikam alma düşüncesiyle Rus kralı ile ittifak ederek iki yüz bin kişilik ordusuyla Selçuklu sınırlarını geçti. Sultan Alparslan, vaziyetten haberdar olduğunda Hoy Kasabası'nda oturmaktaydı.

Hristiyanlar sayıca Sultan Alparslan'ın askerlerinden birkaç kat fazlaydı. Süratle çevre yerlerden asker toplanmaya başlandı. Fakat dakikalar geçtikçe Ermanus'un ordusu ilerlemekte idi. Alparslan ailesini Nizamülmülk ile Hemedan'a gönderdi ve maiyetindeki bir kısım askerle hemen düşmana karşılık vermeye başladı.

Öte yandan Ermanus, Rus kralın komutasında öncü birlikler göndermiş, kendisi de asıl büyük ordu ile aheste aheste gelmekteydi. Alparslan yolda giderken Rus kralıyla karşılaşınca cesurca bir saldırı ile öncü birlikleri perişan ederek kralı esir aldı.

Sultan Alparslan bu zaferden sonra boş yere kan dökmek için bir elçi göndererek sulh teklif etti. Ermanus, sahip olduğu askerlerin çokluğuna aldanarak barışa yanaşmadı. Asıl amacı padişahı esir alıp Rus kralının öcünü almak ve gün geçtikçe büyümekte olan Selçuklu Devleti'nin varlığına son vermektir. Oysaki kendi sonunu hazırlıyordu.

İmparatorun uzlaşmayı kabul etmemesi üzerine bulunduğu yerden hareket ederek düşman ordusunun bulunduğu Malazgirt taraflarına yetişti. Burada düşman ordusunun karşısındaki geniş bir ovayı ordugâh edindi. Kendisi de düşmanın gelmesi muhtemel olan en önemli mevkiileri tutarak beklemeye koyuldu.

İslâm emirleri, düşmanın bir çekirge sürüsü gibi dağları kapladığını görünce zaferden ümitlerini kestiler ve geri çekilme düşüncesine kapıldılar. Canını hiçe sayan Sultan Alparslan, askerlerinin korktuğunu fark ettiğinde hepsini bir yere toplayarak şu konuşmayı yaptı:

Askerler!

Kim gitmek isterse gitsin, kalmanız için hiç kimsenin baskısı yoktur. Ben padişahlığı değil şehadeti düşünüyorum. Bir beyaz elbise giyerek:

İşte şehitlik kıyafetini giydim, dedikten sonra dizginlerini ele alarak atını düşmanlarının üzerine sürdü. Emir ve askerler padişahın cesaret veren aslanca saldırısını görünce geride kalmaya gönülleri razı olmadı, topyekûn saldırıya geçtiler.

İmparator Ermanus, Müslümanların etrafını kuşatarak onları bir daire içine aldı ise de Alparslan'ın kükremiş bir aslan gibi her tarafa saldırması, düşman saflarını tarumar etmesi, aynı zamanda askerlerinin de ölümü aracasına ortaya koydukları cesaret, Hristiyanların hezimetini ve Ermanus'un da

esir alınmasıyla sonuçlandı. Düşman o kadar can kaybı verdi ki koca meydan âdetâ kan gölüne döndü. Leşlerin çokluğundan geçilemeyecek bir hale geldi.

Ne garip bir tesadüf dür ki daha önce Emir Gevherâyin, bir köleyi methederek Nizâmülmülk'e hediye etmek ister. Nizâmülmülk de: Madem bu kadar methediyorsun, dursun da belki Rum imparatorunu esir eder, diye cevap vermişti. Gerçekten bu savaşta Rum imparatorunu safların arasında gören köle, hemen onu derdest ederek esir almıştır. Sultan Alparslan bu köleyi büyük rütbelere yükseltti.

Yıllık ağır cizye vermeyi üstelenen imparator emirleriyle beraber serbest bırakılarak izzet ve ikram ile ülkesine uğurlandı. Öte yandan Hristiyanlar, Ermanus'un ağır hezimetini üzerine hayatından ümitlerini kestiler. Nitekim sözü geçen nüfuzlu kimselerden Mihail, taraftarlarıyla ayaklanarak imparatorluğun yönetimine el koydu.

Ermanus, Mihail'e saldırmak istedi. Fakat ahalinin kendisinden yüz çevirdiklerini gördüğünde bu düşüncesinden vazgeçerek bir kilisede manastır hayatı yaşamayı tercih etti. En sonunda koca bir imparator, papaz oldu. Ermanus, Alparslan ile yaptığı sözleşme gereğince yıllık ödenmesi gereken verginin ödenmemesi durumunda Rum imparatorluğunun tehlikede olacağını bir konuşmasında Mihail'e beyan etti.

Mihail, Sultan Alparslan'ın gücünü tasdik ediyor ve imparatorluğunun bir hiç hükmünde olduğunu biliyordu. Bu yüzden hemen bir general vasıtasıyla bazı hediyelerle birlikte ödenmesi gereken vergiyi Sultan Alparslan'a gönderdi. Böylece Alparslan'ın ezici gücünden yakasını kurtardı. Alparslan'ın bu büyük zaferi hakkında, ileri gelen şairler pek çok şiir söylediler.

Padişah, tam rahat edeceği yerde iç işlerin ıslahıyla uğraşiyor bir yandan da İsfahan'ı bayındır ve tanzim etmek için gayret sarf ediyordu. Tam bu sırada Mâverâünnehir hükümdarı Şemsülmülk Tekin Han'ın ayaklandığını haber aldı. Hemen maiyetine iki yüz bin asker alarak 465 senesinde

Mâverâünnehir'e doğru yola çıktı. Ceyhun Nehri'ni geçip hasmının sınırlarına ulaşmıştı. Hudut muhafızlarından Tekin Han'a büyük bir sadakatle bağlı olan Yusuf, efendisine yaranmak ve ikbalini muhafaza etmek için Alparslan'a suikast planlamış bir fedai idi. Alparslan'a karşı çıkmaya kalkıştı.

Padişah bu ehliyetsiz adamın garip tavrına hiddetlenerek elleri bağlı bir vaziyette getirilmesini emretti. Hemen derdest edilerek huzura getirildi.

- Alparslan: Baksana! Niçin bana karşı çıkma cesaretinde bulundun, birkaç kişi ile ne yapabilirsin?

- Yusuf: Velinimetim uğrunda ölmek için size suikasta kalkıştım.

Alparslan adamın fedakârlığını takdir etse de idam edilmesini emretti.

- Yusuf: Benim gibi bir yiğidin elleri bağlı bir şekilde öldürülmesini istemeniz benden korkunuzdan mı kaynaklanmaktadır? Demesiyle Alparslan ellerinin çözülmesini emretti ve onu bizzat kendi elleriyle öldürmek için oturduğu yerden ok attı.

Gariptir ki Alparslan'ın ok atıcılığındaki şöhreti darb-ı mesel hükmünde olmasına rağmen isabet ettiremedi. İkinci bir ok atmak için yerinden fırlarken eteğine basarak düştü. Yusuf ani bir refleksle koştu ve üzerinde sakladığı keskin bir hançer ile Sultan Alparslan'ı yaraladı. Sultan'ın emrinde bulunan askerler Yusuf'u paramparça etseler de zamanın ender yetiştirdiği cihan kahramanı dört gün sonra hançerin etkisiyle vefat ederek defnedildi.

Kırk sene yaşadı. Cesâret ve şefkat dolu saltanatı dokuz sene altı ay sürdü. Cesur, akıllı, âdil, cömert, mütevâzî, fakir ve yoksulları gözeten âlicenâp bir hükümdardı. Yaralanmış yatmakta iken gurur ne fena bir şeymiş dedi. Yakınındakiler böyle demesinin sebebini sordular. Cevaben: Hayatım boyunca kibirli olmadım, kibir aklımdan bile geçmezdi. Bu sefer ise maiyetimde silahlı iki yüz bin cesur askerinin olduğunu görünce nasılsa bir kibre kapıldım. İşte birkaç gün sonra o gururun neticesi beni âciz bırakıp, Yusuf'un bir hançer yarasına kurban gitmeme neden oldu. Eyvahlar olsun! Meğer zaman küçük bir gurura karşı bile korkunç hadiselerle karşılık verirmiş dedi. So-

nuçta bulunduğu dönemde yüce namı cihana yayılmıştı. On beş kadar İslâm ve Hristiyan hükümdarını fermanı altına aldı.

Birkaç sene içinde iç karışıklıkları bertaraf etti. Yaptığı icraatlar akıllara hayret verdi. Mâverâünnehir'in en uç noktasından Şam'ın sonuna kadar ahali adaletinin gölgesinde rahat etti. Halkına düşküdü. Bütün şehirlere hizmet götürdü ve halkı ağır vergilerden kurtardı. Tebaasındaki gayr-i Müslimlerden yalnızca öşür, cizye ve haraç vergisi almakla yetinirdi. Doğruluğu sever, nifak ve yalandan hoşlanmazdı.

Bir gün nifak erbabından mayası bozuk bir kişi, Nizâmülmülk hakkında münasebetsiz sözler içeren bir dilekçe verdi. Sulatan Alparslan veziri çağırdı ve dedi ki: Şu kâğıdı okuyunuz yazılanlar doğru ise tekrarından sakınınız. İftira ve yalan ise dilekçe sahibini affedip, intikam sevdasına düşmeyiniz. Bunun gibi çok konuşan adamları birer işle meşgul ediniz ki fitneye vakit bulamasınlar.

Sultan Alparslan ne büyük vicdan ve yüce ahlaka sahip ki Rum imparatoru Ermanus'u huzuruna getirdiklerinde aralarında karşılıklı şu konuşma geçti:

-Alparslan: Ben o kadar sulh istediğim halde sen niçin sulha razı olmadın, başına bu felâketi getirerek çok kan dökülmesine sebep oldun.

-İmparator: Azarlama ve sataşmayı bırakınız da hakkımda kararlaştırdığınız korkunç cezayı uygulayınız ki sonucunu beklerken her dakika ölüp dirilmeyeyim.

-Alparslan: Hayret! Hakkınızda korku verici bir düşüncem olduğunu nereden biliyorsunuz? Demek ki siz beni esir etmiş olsanız kim bilir hakkımda neler yapacaktınız?

-İmparator: Ümitleri boşa çıkaracak bir şekilde bunda şüphe yok! diye cevap verdi. Alparslan sinirleneceği yerde bilakis lütufla muamele etti. İmparatorun kollarını çözdürerek lüks elbiseler giydirdi. Konaklaması için şahsına özel mükemmel ve süslenmiş bir çadır tahsis etti.

Padişahın yüce gönüllülüğünden mahcup olan imparator, ülkesine döndüğünde herkese onun bu civanmert muamelesini nakletti. Sultan Alparslan adalet perverlikte ikinci Ömer b. Abdülaziz denilse yeridir. Zira şeri hükümleri ve kanunları uygulamada bir dakika gecikmezdi. Asayiş ve huzuru sağlarken meclisi âlim ve ediplerle dolu olurdu. İlim erbabını sever ve bilgi ehlini korurdu.

– SADELEŐTİRMEDE YARARLANILAN ESERLER –

Kayaokay, İlyas, "Mensur Bir Maktel-i Hüseyin: Hilmî-Zâde İbrâhim Rıf' atın "Vak'a-i Dil-Sûzı Kerbelâ"sı", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 2019, 6 (1), 50-68.

Külekçi, Cahit, "Hilm'i-zâde İbrahim Rıfat'ın Sa'd b. Ebî Vakkas İsimli Risâlesi", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2017, 10 (20), 253-275.

Toprak, Seydi Vakkas, "Târih-i İslâm'dan Parlak Bir Sahife: Alparslan", *Malazgirt Meydan Muharebesi ve Sultan Alparslan Uluslararası Sempozyumu 26-28 Nisan 2018/Muş*, Basılmamış Bildiri Metni, 25.

Hilmizâde İbrahim Rıfat, *Meşhur Ashab ve Fukaha (Hal Tercemeleriyle)*, haz. Ramazan Yıldız, İstanbul: Beyhan Yay., 1968.

